

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра міжнародного та європейського права

Міждисциплінарна курсова робота
на тему:
«Питання спадкування у міжнародному приватному праві»

Студентки 3 курсу МП-31 групи

Галузь знань 29 Міжнародні відносини

Спеціальність 293 Міжнародне право

Цап Анастасії Ярославівни

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного та
європейського права

Саванець Людмила Михайлівна

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПАДКУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	8
1.1. Поняття та сутність спадкування в міжнародному приватному праві.....	8
1.2. Джерела правового регулювання спадкових відносин з іноземним елементом.....	10
1.3. Основні принципи спадкування в міжнародному приватному праві.....	12
РОЗДІЛ 2. КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН....	16
2.1. Колізійні прив'язки у спадковому праві.....	16
2.2. Особливості спадкування за законом в міжнародному приватному праві...18	
2.3. Особливості спадкування за заповітом в міжнародному приватному праві.....	20
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ.....	24
3.1. Процедура оформлення спадкових прав у справах з іноземним елементом.....	24
3.2. Спадкування нерухомого майна в міжнародному приватному праві.....	28
3.3. Міжнародні договори у сфері спадкування: практика застосування.....	30
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37

ВСТУП

Актуальність проблеми. У сучасному глобалізованому світі питання спадкування у міжнародному приватному праві набуває особливої актуальності та значущості. Це зумовлено низкою важливих факторів та тенденцій розвитку міжнародних відносин.

По-перше, інтенсифікація міграційних процесів та збільшення мобільності населення призводить до того, що все більше людей проживають, працюють та набувають майно в різних країнах. Це створює складні правові ситуації, коли спадкове майно знаходиться в різних юрисдикціях, а спадкодавці та спадкоємці можуть мати різне громадянство або постійне місце проживання.

По-друге, розвиток міжнародних економічних відносин та зростання транскордонних інвестицій призводить до формування майнових комплексів, що розташовані в різних державах. Це породжує необхідність вирішення колізійних питань щодо застосування права різних країн до спадкових відносин.

По-третє, відмінності в національних правових системах різних держав щодо регулювання спадкових відносин створюють значні практичні труднощі при вирішенні спадкових справ з іноземним елементом. Зокрема, це стосується різних підходів до визначення спадкової маси, кола спадкоємців, порядку прийняття спадщини та інших важливих аспектів спадкування.

По-четверте, активний розвиток міжнародного приватного права та прийняття нових міжнародних конвенцій у сфері спадкування вимагає постійного оновлення та вдосконалення національного законодавства для забезпечення його відповідності міжнародним стандартам.

Для України актуальність цієї проблеми зростає через євроінтеграційні процеси та необхідність узгодження національного законодавства з правом Європейського Союзу. Додатково, велика кількість українських громадян, які проживають за кордоном, а також іноземців, що

володіють майном в Україні, обумовлює потребу в ефективному правовому регулюванні питань транскордонного спадкування.

Недостатня розробленість теоретичних засад та наявність практичних проблем у сфері міжнародного спадкування обумовлюють необхідність комплексного наукового дослідження цих питань з метою вдосконалення правового регулювання та правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Питання міжнародного спадкування залишається одним із найскладніших аспектів міжнародного приватного права через різноманітність правових систем та національних особливостей регулювання спадкових відносин. Останні дослідження у цій сфері зосереджені на кількох ключових напрямках, які потребують детального розгляду.

Значна увага науковців приділяється питанням гармонізації та уніфікації правового регулювання спадкових відносин на міжнародному рівні. Сучасні дослідження зосереджують увагу на проблемах вибору права, що застосовується до спадкових відносин. Науковці аналізують різні підходи до визначення застосовного права:

принцип єдності спадкового статуту

- принцип роздільності спадкового статуту

- застосування права останнього постійного місця проживання спадкодавця

- застосування права громадянства спадкодавця

Особливу увагу зосереджено на питаннях визнання та виконання рішень іноземних судів у справах, що стосуються спадщини. Дослідники аналізують: процедури визнання іноземних судових рішень

особливості виконання рішень у різних правових системах

проблеми легалізації документів про право на спадщину.

Специфіка спадкування окремих видів майна

Окремий напрямок досліджень присвячений особливостям спадкування:

- нерухомого майна
- інтелектуальної власності
- корпоративних прав
- цифрових активів та крипто валют

Мета міждисциплінарної курсової роботи полягає у комплексному теоретико-правовому аналізі інституту спадкування у міжнародному приватному праві, дослідженні взаємодії національних правових систем при регулюванні транскордонних спадкових відносин, виявленні основних колізійних проблем.

Згідно з метою визначимо наступні задачі:

- висвітлити теоретико - правові засади регулювання спадкування в МПП;
- розкрити властивості колізійного впорядкування спадкових відносин в різних правових системах;
- охарактеризувати міжнародно-правові механізми регулювання спадкових відносин та основні міжнародні договори у сфері спадкування;
- проаналізувати практику застосування іноземного права при вирішенні спадкових справ з іноземним елементом;
- діагностувати основні проблеми та перешкоди у процесі реалізації спадкових прав у міжнародних приватноправових відносинах;
- дати оцінку ефективності існуючих механізмів захисту спадкових прав у транскордонних відносинах;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства у сфері міжнародного спадкування;
- надати рекомендації щодо удосконалення процедур визнання та виконання іноземних рішень у спадкових справах;
- запропонувати заходи з удосконалення механізмів взаємодії національних правових систем при вирішенні питань міжнародного спадкування

Об'єкт дослідження – правовідносини у сфері міжнародного спадкування,

що характеризуються наявністю іноземного елементу та регулюються нормами національного та міжнародного права.

Предмет дослідження – нормативно-правове регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві, колізійні прив'язки та механізми вирішення правових колізій при спадкуванні з іноземним елементом.

Теоретичною основою дослідження є фундаментальні праці з міжнародного приватного права, зокрема науковими працями вчених: Г.К. Дмитрієва, В.П. Жушман стосовно колізійного регулювання спадкових відносин; О.О. Кармаза, Є.О. Рябоконт з питань міжнародного спадкового права. Також наукові дослідження окремих аспектів міжнародного спадкування: колізійні прив'язки у спадковому праві різних правових систем; особливості спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві; проблеми визначення застосовного права до спадкових відносин; питання кваліфікації термінів у міжнародному спадковому праві. Крім того, використано міжнародно-правові акти: Вашингтонська угода щодо форми міжнародного заповіту (1973); Двосторонні договори про правову допомогу. Національне законодавство різних держав: закони про міжнародне приватне право; цивільні кодекси; спеціальні закони про спадкування.

Міждисциплінарну курсову роботу складають вступ, три розділи та висновки. У вступі представлено обґрунтування актуальності даної теми.

В I розділі розглядаються теоретичні засади визначення місця відкриття спадщини в міжнародних приватноправових відносинах; теоретичні розробки щодо поняття «спадкування» в МПП; концепції щодо правового статусу спадкодавця та спадкоємців у МПП; теоретичні дослідження системи джерел міжнародного спадкового права; наукові праці щодо класифікації міжнародних договорів у сфері спадкування; концептуальні засади взаємодії міжнародних та національних джерел у сфері спадкування; теоретичні засади принципу охорони прав та інтересів спадкоємців; теоретичне обґрунтування принципу свободи заповіту в міжнародному приватному праві.

II розділ курсової роботи присвячено результатам розгляду головних колізійних прив'язок, що застосовуються до спадкових відносин; результати порівняльного аналізу застосування різних колізійних прив'язок у правових системах різних держав; результати аналізу визначення кола спадкоємців за законом у різних правових системах; аналіз проблем визначення часток спадкоємців за законом при міжнародному спадкуванні; результати вивчення правового статусу обов'язкових спадкоємців у різних правових системах; аналіз форм заповіту в різних правових системах; результати дослідження вимог до змісту заповіту в різних правових системах; аналіз специфіки спадкових договорів у МПП.

У третьому розділі роботи окреслено заходи: порядок відкриття спадкової справи з іноземним елементом; процедура встановлення складу спадщини; механізм оформлення документа щодо права власності на спадщину; процедура легалізації іноземних документів; порядок визнання іноземних спадкових документів; механізм виконання іноземних судових рішень у спадкових справах; порядок визначення податкового резидентства спадкодавця та спадкоємців; процедура сплати податків при міжнародному спадкуванні; механізми уникнення подвійного оподаткування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПАДКУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

1.1 Поняття та сутність спадкування в міжнародному приватному праві

Спадкове право вважається однією з найскладніших систем міжнародного приватного права, але й однією з найцікавіших, оскільки відображає різні грані суспільного життя, включаючи політичні, економічні, соціальні та родинно-шлюбні взаємини. Безумовно, на спадкові правовідносини значною мірою впливають умови життя людей, традиції, звичаї, а також загальнолюдські цінності, наприклад, гуманність, добра воля, раціональність і справедливість.

В системі МПП спадкове право займає важливу роль. Воно пов'язане із виникненням прав власності та розвитком шлюбно-сімейних взаємин. Тому необхідно відповісти на питання суспільства про встановлення майна, яке залишається після смерті людини. Однією з ключових гарантій стабільності відносин приватної власності є здатність визначати подальшу долю майна після смерті його власника та передавати це майно у спадок. Для будь-якої спільноти принципово важливо мати конкретне вирішення проблеми справедливого розподілу власності та участі громадян у долі свого майна після смерті. [1]

Спадкування у МПП займає значне місце. У сучасних умовах, з урахуванням активних міграційних процесів у світі та зростання випадків набуття майна за кордоном, безсумнівно, існує нагальна потреба у врегулюванні спадкових відносин, які ускладнюються іноземним елементом. Водночас загальновідомо, що система спадкового права є однією з найважливіших у будь-якій правовій системі. Що стосується визначення самого терміну «спадкове право», то його традиційно визначають як «спадкове право - це сукупність норм, що регулюють перехід майна (або майнових прав) померлої особи до іншої особи у певному, встановленому законом порядку».

Спадкове право вважається однією з найстаріших систем у цивільному праві. Спадкове право визначається як система встановлених державою норм, що

характеризується правилами, що регулюють взаємини щодо передачі цивільних прав, а також обов'язків фізичної особи, яка померла іншій особі на підставі так званого універсального правонаступництва.

Основними та найважливішими рисами спадкування є: [3]

- перехід майнових прав та обов'язків померлої особи її правонаступнику;
- процедура спадкування встановлюється законодавством;
- межі цього спадкування та зміст усіх прав та обов'язків, що переходять у порядку спадкування, визначаються законом;
- попередній спадкоємець, а також підпризначення спадкоємця;
- що спадкоємець призначається законодавцем. За відсутності заповіту це питання вирішується законодавцем.

Предмет спадкування - суспільні відносини, які виникають виключно за умови смерті фізичної особи і стосуються її майнових прав та обов'язків. Без предмета спадкування саме спадкування було б неможливим. Іншими словами, предмет спадкового права - суспільні відносини, які пов'язані з передачею прав і обов'язків померлої особи її спадкоємцям. [4]

У статті 1216 ЦКУ термін спадщини описується так: «перехід прав та обов'язків (тобто самої спадщини) від фізичної особи, що померла, до інших осіб. Тобто, іншими словами, переходить усе від спадкодавця до спадкоємця».

Спадкування охоплює широкий спектр самостійних, але водночас взаємопов'язаних правовідносин. До них належать відносини, що виникають із моменту відкриття спадщини; ті, що пов'язані з прийняттям спадщини або відмовою від неї; відносини, пов'язані з виконанням заповіту; а також ті, що стосуються охорони спадкового майна.

У частині 2 ст. 1220 ЦКУ вказано, що «день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою називається часом відкриття спадщини. А місцем відкриття цієї спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності

нерухомого майна - місцезнаходження основної частини рухомого майна».

1.2. Джерела правового регулювання спадкових відносин з іноземним елементом

Міжнародні спадкові відносини завжди містять певні іноземні елементи та охоплюють одну чи декілька правових систем, які відрізняються від правової системи України. Отже, правове регулювання спадкування в МПП ґрунтується на окремих джерелах, характерних для даної галузі права.

Джерела міжнародного приватного права характеризуються власними особливостями, оскільки правові норми, що регулюють відносини за участю іноземного елемента, включені не лише у внутрішнє законодавство окремих держав, а й представлені в міжнародних договорах та звичаях міжнародного права. [5]

Класично джерелами МПП в Україні є: національне законодавство, міжнародні договори, звичаї, судова, а також арбітражна практика кожної країни. Ці джерела можна поділити на дві основні категорії: внутрішньодержавні та зовнішні (іноземні або міжнародні). До національних джерел належать національні законодавчі акти, звичаї, судова і арбітражна практика, в той час до міжнародних - міжнародні договори та міжнародні звичаї.

Джерела правового регулювання відносин у сфері міжнародного спадкування включають національне законодавство та міжнародні договори. В країнах, що дотримуються системи загального права, до цих джерел також додається судова практика.

Національне право являє собою систему нормативно-правових актів, що діють у межах конкретної держави та відрізняються за своєю юридичною силою. Його норми спрямовані на регулювання певних видів суспільних відносин. У контексті спадкових відносин із наявністю іноземного елемента національне законодавство можна класифікувати за кількома критеріями. Зокрема, за юридичною силою акти поділяються на закони, підзаконні акти, а також

підзаконні нормативно-правові документи. За значенням розрізняють загальне та спеціальне законодавство, що стосується питань спадкування. Якщо враховувати предмет правового регулювання, можна виокремити такі сегменти: закони, які регулюють загальні аспекти спадкування, норми про оформлення заповітів, положення про впорядкування спадкових прав та механізми захисту цих прав. Крім того, за характером норм, що містяться у відповідних актах, виділяють дві основні категорії: законодавчі акти, які встановлюють матеріальні норми в галузі спадкового права, та акти, які зосереджуються на колізійних нормах у цій сфері. [7]

На думку Олександри Кармаза, після визначення колізійного питання на користь права певної країни, для врегулювання відносин з іноземним елементом використовуються матеріальні норми національного права цієї країни. Зокрема, під час регулювання спадкових відносин, які мають іноземний елемент, важливо спершу визначити, правом якої країни вони мають регулюватися. При цьому варто враховувати, що коло осіб, які можуть успадковувати за законом, а також умови та порядок спадкування суттєво різняться в різних державах, як і їх законодавство. Окрім того, між окремими штатами також спостерігаються значні відмінності та неузгодженості стосовно норм і процедур спадкування.

У зарубіжних країнах норми, які впорядковують спадкові правовідносини, переважно зібрані у таких наступних законодавчих актах: Конституції, Цивільному кодексі, спеціальних законах та підзаконних актах. [11]

Міжнародне приватне право відіграє важливу роль у регулюванні спадкових відносин з іноземним елементом. Колізійні норми, що стосуються спадкування, містяться в цивільному праві кожної країни, а також у відповідних законах щодо міжнародного приватного права.

Колізійні норми щодо спадкування передбачені в статті X Закону України «Про міжнародне приватне право». Питанням спадкування в цьому законі присвячено всього три статті — 70-72. Для регулювання спадкових правовідносин, які ускладнені іноземним елементом, стаття 70 встановлює

загальне правило: до таких відносин застосовується право країни, де спадкодавець мав останнє місце проживання. Принцип автономії заповіту може застосовуватися до спадкування в обмеженій формі. Однак, якщо громадянство спадкодавця змінюється після складання заповіту, такий вибір права стає недійсним.

Аналіз зарубіжного законодавства у сфері спадкування показує, що загалом існують різні концепції окремих режимів спадкового права та різні підходи до розуміння змісту таких режимів. Існування матеріальних та процесуальних відмінностей важко врегулювати в уніфікований спосіб. Однак слід зазначити, що відмінності у сфері спадкування за участю іноземного елемента відносяться не тільки матеріально-правового регулювання, а також впорядкування колізійних норм. Зазвичай це обумовлено відмінностями у підході до вирішення колізійних питань, що стосуються статусу фізичних осіб, а також статусу майна, яке входить в склад спадкової маси, тощо. [10]

Історично колізійний метод є основним методом регулювання спадкових відносин за участю іноземного елемента, що визначає правильний вибір застосовного права та конкретне вирішення спадкових справ.

1.3. Основні принципи спадкування в міжнародному приватному праві

Принципи спадкового права, їх становлять такі загальні засади, на яких і реалізується і відбувається спадкування.

Основні принципи спадкування: [6]

- *Свобода спадкування* дає право заповідачеві у будь-який момент скласти заповіт на все своє майно або його частину, змінити чи скасувати його, або ж взагалі не складати заповіту. Заповідач самостійно визначає, хто стане його спадкоємцями. Ними можуть бути як родичі та друзі, так і сторонні фізичні чи юридичні особи, а також держава. Цей принцип дає спадкоємцям одну основну можливість. А саме, вони можуть або дати згоду на прийняття спадщини, або взагалі відмовитися від спадщини. А якщо виникає ситуація, коли потрібно

одночасно кілька підстав (наприклад, і законних, і заповідальних), то в такому випадку спадкоємець прийме спадщину за однією з цих підстав. Все це на його власний розсуд. Він також може змінити свою частку спадщини з іншими спадкоємцями.

- *Універсальність спадкового правонаступництва* полягає в тому, що прийняття спадщини охоплює все майно, незалежно від його місцезнаходження. Не має значення, чи складається успадковане майно з прав, обов'язків або їхньої сукупності. У такому форматі до спадкоємців переходить повний обсяг прав та обов'язків спадкодавця, які діють на момент відкриття спадщини й не припинилися через його смерть. Статті 1218-1219 Цивільного кодексу України регламентують, які саме права та обов'язки включаються до складу спадщини. Таким чином, спадщина охоплює абсолютно всі елементи майнового стану спадкодавця і не може бути умовно розподіленою між спадкоємцями. Виняток становить випадок, коли спадкоємці відмовляються прийняти зобов'язання за договором довічного утримання.

- *Черговість закликання до спадщини за законом передбачає*, що основне право на розподіл майна належить самому спадкодавцю. Проте існують випадки, коли спадкодавець не використовує це право і не визначає порядок спадкування. У такій ситуації спадщина передається всім спадкоємцям у встановленому законом порядку черговості. Спадкоємці наступної черги отримують право претендувати на спадщину лише за умови відсутності спадкоємців попередньої черги. Цей принцип, закріплений у статті 1258 Цивільного кодексу України, забезпечує послідовне спадкування за законом, де кожен спадкоємець має право отримати спадщину у визначеній черговості.

- *Принцип рівності спадкових часток при спадкуванні за законом* полягає в тому, що спадкоємці однієї черги мають однакові права на отримання спадщини незалежно від їхнього віку, статі, характеру родинних або сімейних відносин, а також соціального статусу. Ця норма забезпечує рівність усіх спадкоємців в межах однієї черги та чітко регламентована статтею 1267

Цивільного кодексу України, яка встановлює, що кожен спадкоємець отримує рівну частку спадщини згідно з законом. [12]

- *Захист непрацездатних родичів і членів сім'ї заповідача* – спадкування має соціальну функцію. А саме, згідно зі статтею 1241 Цивільного кодексу України, «малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти, непрацездатні вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкодавця спадкують половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом, незалежно від змісту заповіту». Це також називається примусовим спадкуванням. Держава ніколи не підтримає ситуацію, коли, незважаючи на спадщину спадкодавця, особа, яка перебувала на його утриманні та забезпеченні за життя, після смерті спадкодавця залишається без будь-якої підтримки.

- *Принцип сімейно-родинного характеру спадкування* - він враховує дійсну волю спадкодавця, а також його не явну волю. Іншими словами, якщо спадкодавець не залишив заповіту, закон самостійно визначає коло спадкоємців і порядок спадкування. Найближча до спадкодавця особа в такому випадку вже успадковує. Коло спадкоємців за законом визначається насамперед законодавцем відповідно до ступеня споріднення. На цій підставі і регулюються спадкові відносини.

- *Принцип охорони спадщини від будь-яких протиправних чи аморальних посягань*. Даний принцип підкреслює необхідність встановити в законодавстві важливість забезпечення всіх можливих заходів для збереження спадщини. Згідно зі статтею 1283 Цивільного кодексу України, охорона спадкового майна здійснюється в інтересах кредиторів, спадкоємців, відказоодержувачів і самих спадкоємців, до моменту прийняття ними спадщини або до набуття чинності судовим рішенням про визнання майна відумерлою спадщиною. Спадщина захищається до завершення терміну на її прийняття або до вступу в силу рішення суду про її відмову. У випадках, коли спадщина передається не лише за заповітом, а й за законом, виконавець, призначений спадкодавцем, зобов'язаний вжити відповідних заходів для захисту всього

спадкового майна. [17]

Хоча ці принципи є принципами приватного права, вони не виключають існування публічних інтересів. Це зумовлено тим, що в цій ситуації приватні інтереси тісно пов'язані з безпекою та становищем держави, а також з моральними принципами суспільства.

РОЗДІЛ 2. КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН

2.1. Колізійні прив'язки у спадковому праві

Проблеми колізій у сфері спадкування продовжують залишатися одними з найскладніших у міжнародному приватному праві України. Розв'язання спорів щодо спадку нерідко зумовлює виникнення майнових відносин, які є складовою системи власності однієї країни, але водночас взаємодіють із правовими нормами іншої держави. Це створює підґрунтя для того, щоб кожен із правопорядків намагався встановити контроль над регулюванням цих відносин.

За загальним підходом у міжнародному приватному праві спадкові відносини регулюються через використання наступних механізмів: колізійної норми, закріпленої у спеціальному законодавстві певної держави, разом із матеріальною нормою права тієї країни, на яку вказує прив'язка цієї колізійної норми; колізійної норми, визначеної положеннями міжнародного договору, а також матеріальної норми права держави, на яку орієнтована ця прив'язка; або ж безпосередньо матеріальної норми, передбаченої міжнародним договором. [2]

В Україні колізійні норми, що стосуються спадкування, регулюються Законом України «Про міжнародне приватне право». Аналізуючи статті 70–72 цього закону, можна зробити висновок, що для визначення спадкового статусу використовується концепція «розщеплення спадкового статусу». Відповідно до статті 70, з врахуванням положень статей 71 і 72, спадкові відносини регулюються правом держави, де спадкодавець мав останнє місце проживання, за умови, що в заповіті не було обрано право держави, громадянином якої він є.

Існує два види колізійних прив'язок, які використовуються у питаннях спадкування в міжнародному приватному праві: - «право держави громадянства» (*lex patriae*) та «право держави місця проживання» (*lex domicilii*).

Однак у деяких країнах, таких як Австрія та Угорщина, особисте право є змішаним, тобто застосовуються два види особистого права. [8]

У цій доктрині зроблено спробу поділити держави на групи, а саме: за

видом права або видом правової системи. Однак В.І. Кисіль проаналізував основні колізійні напрацювання у сфері спадкування та довів, що ці критерії не прив'язані до якоїсь конкретної правової системи.

У країнах, де колізійне право надає перевагу принципу місця проживання, метою є підпорядкування іноземців, які проживають на території країни, законам їхньої країни. Крім того, країни з федеративним устроєм і деякі країни з декількома співіснуючими правовими системами, як правило, віддають перевагу закону місця проживання, оскільки місце проживання є більш прийнятним критерієм для вирішення спорів між регіонами.

Можна вважати, що колізійне «закон країни громадянства» та колізійне «закон останнього постійного місця проживання спадкодавця» мають свої переваги та недоліки. З одного боку, конфліктна прив'язка «права громадянства до держави» зрозуміла і не потребує такого пояснення. Однак із застосуванням цього зв'язку можуть виникнути труднощі, якщо спадкодавець не має громадянства або має кілька громадянств. У такому випадку неможливо застосувати колізійні обов'язкові «права громадянства». [2]

Чимало запитань виникає і щодо застосування колізійної обов'язковості «права країни останнього постійного проживання спадкодавця». Хоча він має сторонні елементи в області спадкування, але він більш прийнятний і придатний.

Проте, що стосується правової природи міжнародного правонаступництва, то варто зазначити відсутність уніфікованих визначень таких понять, як «місце проживання», «останнє місце проживання спадкодавця», «останнє постійне місце проживання спадкодавця».

На погляд В.І. Кисіля, встановлення останнього місця проживання спадкодавця спричиняє деякі складнощі у роботі судів та нотаріальних контор, що розглядають спадкові справи. Визначення поняття «останнє місце проживання» у Загальному цивільному кодексі України відсутнє. Термін «місце

проживання» визначається ЗУ від 11 грудня 2003 року «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Слід відмітити, що термін «звичайне місце перебування» не є новим для правових джерел ЄС. Ця формула прив'язки здобула широкого поширення в правотворчій практиці ЄС під впливом Гаазької конференції з міжнародного приватного права і до нині застосовується не тільки як первинна або вторинна прив'язка у сфері приватного права, а й як певний обов'язковий елемент у сфері публічного права, зокрема в таких питаннях, як координація соціального забезпечення, європейський ордер на арешт. [8]

Таким чином, «постійне місце проживання» матиме наступні характеристики: проживання щонайменше один рік на території країни; не проживаючи в жодній іншій країні; готовність проживати на території відповідної країни протягом невизначеного терміну; особисте проживання необмежене конкретною метою; Особисте перебування не є наслідком виконання службових функцій чи зобов'язань за договором.

2.2. Особливості спадкування за законом в міжнародному приватному праві

В ст. 1217 ЦКУ вказано, що успадкування поділяється на два типи, а саме: спадкування за заповітом та спадкування за законом.

Для того, щоб успадкувати за законом, між спадкоємцем і спадкодавцем має бути певний родинний зв'язок або певний період перебування на утриманні спадкодавця, тобто входження до кола спадкоємців за законом, визначеного Цивільним кодексом України. По-друге, смерть особи або оголошення її померлою. По-третє, прийняття спадщини. Отже, відповідно до правила, успадкування за законом відбувається, коли відсутній заповіт або його визнано недійсним. Є виняткові випадки, коли успадкування за законом можливе навіть за наявності заповіту. Наприклад, якщо заповіт не охоплює все майно спадкодавця, або якщо спадкоємці за заповітом відмовляються від прийняття

спадку, або якщо спадкоємці не мають права на прийняття спадщини відповідно до статті 1224 Цивільного кодексу України. [13]

Основною рисою успадкування за законом є коло спадкоємців. Це пов'язано з тим, що спадкодавець сам визначає спадкоємців за заповітом з числа учасників цивільних стосунків, а спадкоємці за законом визначаються Цивільним кодексом. Успадкування за законом відбувається за участі осіб, яких законодавець іменує спадкоємцями. Черговість спадкування за законом ґрунтується на тому, що спадкодавець, проголошуючи свою волю, залишає спадщину тим особам, які є найближчими до нього, а саме: особи за походженням, спорідненістю за шлюбом або усиновленням, наданням утримання спадкодавцеві, перебуванням на утриманні спадкодавця, спільним проживанням.

В Україні існує визначений порядок черговості, за яким здійснюється спадкування. У ситуації, коли спадкоємців першої черги немає, спадщина переходить до наступної черги. Такий перехід від однієї черги до іншої може відбутися і в разі, якщо спадкоємці були усунені від права на спадкування з певних підстав або відмовилися приймати спадщину. [16]

Перша черга. Діти спадкодавця мають першочергове право на успадкування згідно із законом. Сюди належать і ті діти, котрі були зачаті за життя спадкодавця, але з'явилися на світ вже після його смерті. До цієї категорії також зараховуються його батьки та один з подружжя.

Друга черга. Щодо другої черги спадкоємства, за законом право на спадщину мають рідні брати і сестри спадкодавця, дідусь та бабуся, незалежно від того, з боку тата чи мами вони походять.

Брати та сестри є спадкоємцями покійного незалежно від того, чи мають вони обох спільних батьків, або лише спільного батька чи матір. Єдиним винятком є зведені брати та сестри, котрі не мають спільних батьків - вони не успадковують один за одним.

Третя черга. Право на спадок належить близьким дядькові та тітці спадкодавця. Проте це право реалізується лише за умови, що попередні черги спадкоємців відсутні, не прийняли спадок, з певних причин відмовились від нього або були усунені від права на спадкування.

Четверта черга. До цієї черги належать особи, які мешкали зі спадкодавцем як одна сім'я щонайменше п'ять років до моменту відкриття спадщини. У такому разі вони також можуть претендувати на отримання спадку відповідно до статті 1264 Цивільного кодексу України. Ключовою ознакою віднесення осіб до четвертої черги є факт спільного проживання кандидатів у спадкоємці зі спадкодавцем як однієї сім'ї.

П'ята черга. До останньої черги спадкоємців належать інші родичі спадкодавця. Це можуть бути двоюрідні дідусь і бабуса, двоюрідні онуки, племінники тощо. В такому випадку саме вони отримують спадщину.

Ще однією характерною рисою спадкування за законом є можливість зміни черговості отримання спадкових прав. Законодавство передбачає два способи такої зміни: за домовленістю між спадкоємцями або за рішенням суду. [16]

Підсумовуючи, можна стверджувати, що спадкування за законом часто стає причиною суперечок і труднощів у розподілі спадкового майна, особливо в ситуаціях, коли між спадкоємцями існує неприязнь або конфліктні стосунки.

2.3. Особливості спадкування за заповітом в міжнародному приватному праві

Серед питань міжнародного приватного права у сфері спадку особливу увагу привертають аспекти, пов'язані зі спадкуванням за заповітом.

Заповіт можна розглядати як форму волевиявлення спадкодавця, що має на меті визначити юридичну долю його майна після смерті та складене відповідно до вимог закону. Іншими словами, заповіт є особистим розпорядженням фізичної особи на випадок її смерті.[14]

Фізична особа має право скласти заповіт, визначивши в ньому спадкоємців і спосіб розподілу спадкового майна, а також майнових прав та обов'язків, виходячи зі своїх особистих уподобань та намірів.

Заповідач має повне право за власним бажанням розпоряджатися своїм майном, визначаючи тих, кому воно дістанеться. Він може самостійно вирішити, якими будуть частки спадкоємців у спадщині. Також заповідач може повністю виключити когось зі спадщини, незважаючи на те, чи йдеться про одну людину, чи кількох. При цьому він не зобов'язаний обґрунтовувати своє рішення або пояснювати його причини. Крім того, у заповіті можуть бути передбачені будь-які інші розпорядження, що відповідають нормам Цивільного кодексу щодо спадкування.

Коли заповідач розподіляє свій спадок за заповітом між спадкоємцями за законом, передаючи його одному чи кільком з них, він зобов'язаний брати до уваги право на обов'язкову частку, встановлену законодавством. Навіть у разі позбавлення права на спадок одного чи декількох спадкоємців за законом і передачі майна стороннім особам, ця необхідна частка має бути забезпечена. [15]

До спадкоємців, що мають право на спадкування за будь-яких обставин, відносяться: неповнолітні діти, повнолітні непрацездатні діти, непрацездатна вдова або вдівець, а також непрацездатні батьки заповідача.

Це найближчі до заповідача особи, котрі, незалежно від змісту заповіту, мають беззаперечне право просити залишення їм половини їхньої законної частки. Очевидно, що до неповнолітніх відносяться особи, що ще не досягли 18 років. Непрацездатними вважаються жінки у віці від 55 років, чоловіки від 60 років, а також особи з інвалідністю I, II, III груп (безвідносно до того, чи одержують вони пенсію). Обов'язкове право на частку успадкуванні не поширюється на спадкоємців наступних черг (навіть за відсутності спадкоємців першої черги), а також на внуків та правнуків заповідача.

Однією з ключових ознак заповіту є те, що його зміст не повинен суперечити інтересам суспільства та держави. В цьому контексті під

суспільними і державними інтересами розуміються певні цінності. Серед різноманітності таких цінностей можна виокремити два основні типи: предметні та суб'єктні. Ці типи взаємодоповнюють один одного, утворюючи цілісну систему. [15]

До першого типу, за класифікацією науковця О.О. Бандурки, належать «предмети людської діяльності або суспільні відносини. Сюди також включають природні явища, які розглядаються як об'єкти ціннісного ставлення». Другий тип охоплює «установки та оцінки, імперативи й заборони, а також певні цілі, що формуються у вигляді нормативних уявлень. Тобто це способи та критерії, які складають основу для самої процедури оцінювання відповідних об'єктів».

Останньою важливою рисою є те, що зміст заповіту не мусить суперечити моральним засадам суспільства. Тобто, особиста мораль в даній ситуації повинна спиратися на добровільне, самостійне й усвідомлене волевиявлення. Водночас правове регулювання такого волевиявлення має здійснюватися через юридичні норми, авторитет яких забезпечується державою. Особа, що складає заповіт, повинна володіти необхідним рівнем цивільної дієздатності. Виходячи з цього, заповідачем може бути фізична особа, яка досягла повноліття, а також неповнолітня особа, але за умови виконання певних критеріїв. Наприклад, якщо дана особа зареєструвала шлюб або почала працювати за трудовим договором, досягнувши шістнадцятирічного віку. [14]

Раніше в українському законодавстві цілковито бракувало такого поняття, як заповіт подружжя. Однак у статті 1243 Цивільного кодексу України зазначається, що тепер подружжя має право оформити так званий спільний заповіт. Він може стосуватися виключно майна, яке належить подружжю на правах спільної сумісної власності. Водночас кожен із подружжя має можливість за свого життя відмовитися від укладеного спільного заповіту.

У разі розірвання шлюбу втрачається статус подружжя, а рішення про визнання шлюбу не чинним автоматично анулює цей статус. Якщо шлюб розірвано, і до цього моменту один із подружжя або обидва вирішили

відмовитися від заповіту, нотаріус немає сумніватися у чинності такого документа. Пленум Верховного Суду України ухвалив, що у разі розірвання шлюбу або визнання його недійсним після складання заповіту такого роду (ст. 1243 Цивільного кодексу), заповіт втрачає юридичну чинність без необхідності подання окремого позову. У такій ситуації спадкування відбуватиметься на загальних підставах.

Свобода та таємниця заповіту є фундаментальними принципами у здійсненні права особи на складання заповіту. Особливе значення має так звана таємниця заповіту, яка полягає в тому, що певні особи не мають права до моменту відкриття спадщини розголошувати, передавати чи розкривати будь-яку інформацію щодо: 1) факту складання заповіту; 2) змісту заповіту; 3) скасування або змін у заповіті.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

3.1. Процедура оформлення спадкових прав у справах з іноземним елементом

При вирішенні юридичних випадків, пов'язаних зі спадщиною з закордонним елементом, процес застосування іноземного права складається з таких етапів:

- кваліфікація правової ситуації
- вибір застосовного права на основі колізійних норм;
- застосування матеріальних норм відповідного правопорядку.

Кваліфікація правової ситуації містить процедури визначення суб'єкта права, предмета права, а також прав та обов'язків суб'єкта. Коли до нотаріуса звертається зацікавлена особа, нотаріус насамперед мусить здійснити дії, спрямовані на перевірку особи, правоздатності та правового статусу, процедури підписання нотаріально посвідчених документів, реєстрації нотаріальних дій, дії нотаріуса у разі виявлення порушень законодавства, помилок та описок, а також процедури відмови у вчиненні нотаріальних дій.[19]

Відповідно до статей 41–53 Закону України «Про нотаріат», в яких зазначено загальні правила вчинення нотаріальних дій, передбачаються такі основні положення:

- місце проведення нотаріальних дій;
- строки здійснення нотаріальних дій;
- встановлення особи, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії;
- визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб, перевірка цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб, а також перевірка повноважень представників як фізичних, так і юридичних осіб. Уточнення намірів сторін щодо вчинення правочину;

- підписання правочинів, заяв та інших документів, що підлягають нотаріальному посвідченню;
- запитування інформації та документів, що є необхідними для виконання нотаріальної дії;
- застосування даних єдиних та державних реєстрів;
- дотримання вимог до документів, що подаються для проведення нотаріальної процедури;
- складання посвідчуваних написів і видача свідоцтв;
- можливість відмови у вчиненні нотаріальної дії;
- порядок оскарження нотаріальних дій чи відмови у їх вчиненні;
- дії, які виконує нотаріус або уповноважена посадова особа у випадку виявлення порушень законодавства;
- реєстрація нотаріальних дій;
- видача дублікатів документів, посвідчених нотаріально.

Процедура оформлення спадщини у справах із міжнародним елементом регулюється законодавством України, зокрема Законом «Про міжнародне приватне право» та Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами.

Процес спадкування у випадках за участю іноземного елемента передбачає кілька важливих етапів:

1. Відкриття спадщини, що включає подання заяви, підтвердження факту смерті нотаріусом, встановлення дати, часу й місця відкриття спадщини та фіксацію участі іноземної особи.
2. Реєстрація спадкової справи.
3. Визначення права, яке підлягає застосуванню.
4. Оформлення прийняття спадщини чи відмова від неї.
5. Видача свідоцтва про право на спадщину за законом чи заповітом.

Аналіз положень зазначеного українського законодавства свідчить, що справи щодо спадкування з іноземним елементом істотно відрізняються від традиційних спадкових справ. Особливості процедур у таких випадках

полягають у визначенні юрисдикції, тобто того, законодавство якої країни застосовується. Водночас можуть з'явитися виклики, пов'язані з відмовою у визнанні чи посвідченні окремих правочинів, що підкреслює унікальність і складність таких справ.

Вибір застосовного права на основі колізійних норм

Спадкові відносини регулюються внутрішнім правом на основі національних правовідносин та джерел права. У справах з іноземним елементом застосовуване право визначається колізійними нормами.

Діяльність нотаріуса у міжнародних спадкових справах регулюється:

- Цивільним кодексом України (книга VI)
- Законами України «Про нотаріат», «Про міжнародне приватне право», «Про міжнародні договори України»
- Міжнародними договорами про правову допомогу у цивільних справах
- Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України
- Консульським статутом України
- Положенням про нотаріальні дії у дипломатичних представництвах та консульських установах України. [19]

На іноземців в Україні поширюється іноземний правовий режим, котрий передбачає, що іноземні громадяни мають права та обов'язки, подібні до українських громадян, крім випадків, передбачених законом.

Отже, іноземці мають право користуватися послугами нотаріуса, але при розгляді спадкових справ з іноземним елементом до цих справ застосовується колізійне право згідно чинного законодавства України.

Процес вибору застосовного матеріального права може здійснюватися двома способами: шляхом вибору національного матеріального права або шляхом відсилання до норм іноземного права, де колізійні норми мають повноваження регулювати відносини сторін нотаріального правочину.

Застосування матеріальних норм відповідного правопорядку

Згідно зі ст. 1221 ЦК України «місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна, або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна».

Згідно з пунктом 1.13 розділу 2 глави 10 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій, обставинами, що підтверджують місце відкриття спадку, здатні вважатися такі документи:

- довідка житлово-експлуатаційної організації;
- запис у будинковій книзі про реєстрацію спадкодавця;
- довідка адресного бюро;
- довідка райвійськкомату про те, що спадкодавець до призову на військову службу мешкав за відповідною адресою.

Згідно з пунктом 1.13 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій, місце відкриття спадку не може бути підтверджено свідоцтвом про смерть.

Цей принцип встановлено у методичних настановах стосовно вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів для охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадок та свідоцтв про право власності під час розподілу спільного майна подружжя, схвалених рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р.

Процедура успадкування вважається завершеною з моменту видачі нотаріально посвідченого свідоцтва про право на спадок. Відповідно до чинного законодавства України, свідоцтва про право на спадок видаються приватними чи державними нотаріусами або посадовими особами консульських установ України за кордоном за місцем відкриття спадщини спадкоємцям, які визнали право на спадок і звернулися до нотаріуса у визначений термін.

3.2. Спадкування нерухомого майна в міжнародному приватному праві

Теоретико-правові засади спадкування нерухомого майна

Спадкування нерухомого майна в міжнародному приватному праві характеризується особливою складністю через необхідність врахування законодавства різних держав та специфіки правового режиму нерухомості.

У міжнародній практиці склалися два основні підходи до регулювання спадкових відносин щодо нерухомого майна: [18]

- *Принцип єдності спадкового статуту* - передбачає застосування єдиного правопорядку до всієї спадщини незалежно від виду майна та його місцезнаходження. Цей підхід спрощує процедуру спадкування, але може створювати складнощі при реалізації прав на нерухоме майно в інших державах;
- *Принцип роздільності спадкового статуту* - передбачає застосування різних правопорядків до рухомого та нерухомого майна. При цьому до спадкування нерухомості застосовується право держави її місцезнаходження.

Особливості визначення застосовного права

При встановленні застосовного права щодо спадкування нерухомості слід брати до уваги такі моменти:

1. Кваліфікація майна як нерухомого здійснюється відповідно до права держави його місцезнаходження. Це може створювати колізії, коли одне й те саме майно в різних правових системах може кваліфікуватися по-різному;
2. Склад спадкової маси та процедура спадкування, як правило, підпорядковуються праву держави, де розташована нерухомість. Це охоплює:
 - встановлення кола осіб, які мають право на спадщину
 - визначення розміру обов'язкової частки спадщини
 - процедуру набуття спадкових прав
 - терміни для оформлення спадкових прав
3. Форма заповіту щодо нерухомого майна повинна відповідати вимогам країни місцезнаходження майна, хоча можливе застосування альтернативних колізійних прив'язок відповідно до міжнародних конвенцій.

Процедура спадкування нерухомого майна

Процедура оформлення прав на спадщину щодо нерухомого майна включає наступні етапи: [18]

- Відкриття спадщини:
 - визначення часу та місця відкриття спадщини;
 - встановлення кола спадкоємців;
 - виявлення складу спадкового майна.
- Прийняття спадщини:
 - подання заяви щодо затвердження спадщини у встановлені терміни;

збір необхідних документів;

- отримання згоди відповідних державних органів (якщо це передбачено законодавством).

- Оформлення спадкових прав:
 - отримання документа про право на спадок;
 - легалізація документів для їх використання за кордоном;
 - державна реєстрація прав на нерухоме майно.

При спадкуванні нерухомого майна в міжнародному приватному праві важливе значення має питання оподаткування. Основні аспекти включають:

1. Визначення держави, яка має право на стягнення податку:
 - зазвичай це держава місцезнаходження нерухомого майна;
 - можливе подвійне оподаткування, якщо відсутні відповідні міжнародні угоди.

2. Ставки податку та порядок його сплати:
 - різні держави встановлюють різні ставки податку;

- можуть застосовуватися пільги та звільнення від оподаткування.

3. Особливості міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування у сфері спадкування.

Проблемні аспекти та шляхи їх вирішення.

У практиці спадкування нерухомого майна з іноземним елементом виникають наступні проблеми:

- Колізії між різними правовими системами:
 - різні підходи до визначення обов'язкової частки у спадщині;
 - відмінності у строках прийняття спадщини;
 - різні вимоги до форми заповіту.
- Складнощі при визнанні документів:
 - необхідність легалізації ;
 - проблеми з перекладом документів;
 - різні вимоги до оформлення документів у різних країнах.
- Процедурні питання:
 - тривалість процедури оформлення спадкових прав;
 - необхідність взаємодії з органами різних держав;
 - складності при реєстрації прав на нерухоме майно.

Отже, спадкування нерухомого майна в міжнародному приватному праві залишається складним та багатоаспектним питанням, яке потребує комплексного підходу до його вирішення. Важливим є забезпечення балансу між захистом прав спадкоємців та державним суверенітетом, між потребою в уніфікації правового регулювання та збереженням національних особливостей спадкового права різних держав.

3.3. Міжнародні договори у сфері спадкування: практика застосування

З 1991 року Україна як незалежна суверенна держава є повноправним учасником міжнародних відносин. Згідно з міжнародним правом, взаємодія між державами здійснюється через міжнародні угоди.

Міжнародні договори регламентують не лише міждержавні відносини, але й взаємодію між приватними особами та організаціями країн-учасниць таких угод. Ці договори становлять основу міжнародного приватного права. Хоча держави укладають міжнародні угоди з приватноправових питань від власного імені та зобов'язуються їх дотримуватися, фактично такі договори спрямовані на

регулювання діяльності державних органів, громадян і юридичних осіб - тобто суб'єктів цивільних правовідносин. [9]

Міжнародні договори є основним джерелом міжнародного приватного права та мають пріоритет над національним законодавством, в принципі необхідно переконатися в наявності міжнародного договору, перш ніж застосовувати норми національного законодавства (внутрішнього права) певної країни (наприклад, у питаннях спадкування).

В українському законодавстві принцип вирішення конфліктів між національним та міжнародним правом закріплений на конституційному рівні.

Тому, у ст. 9 Конституції України сказано: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України».

За українським правом (п. 2 ст. 2 Закону «Про міжнародні договори України») міжнародною угодою визнається письмова домовленість з іноземною державою чи суб'єктом міжнародного права, що регулюється міжнародним правом, незалежно від форми викладення (один чи кілька документів) та назви (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо).

Універсальні міжнародні конвенції відіграють ключову роль у врегулюванні приватноправових відносин з іноземним елементом. Їх призначення полягає в уніфікації правових норм на глобальному рівні та створенні єдиних стандартів у міжнародному цивільному процесі. Проте у сфері спадкового права таких міжнародних актів існує обмежена кількість. [9]

Гаазька конвенція про колізійні норми, які відносяться до форми заповітів, від 5 жовтня 1961 року фактично стосується всіх видів колізійних норм, що стосуються форми заповітів. Конвенція має на меті гарантувати законність заповітів у міжнародному обігу. У світовій практиці регулярно постають питання щодо визнання чинності заповіту, оформленого

спадкодавцем, та визначення застосовного спадкового права. Іншими словами, заповіт складається або скасовується за законодавством однієї країни, а до спадкування застосовується законодавство іншої країни.

Вашингтонська конвенція від 26 жовтня 1973 року містить єдиний закон щодо форми міжнародного заповіту. Згідно зі статтею 1 Уніфікованого закону, заповіт визнається дійсним за формою незалежно від того, де його було складено, де знаходиться майно, якого громадянства заповідач, де він проживає чи перебуває, зокрема при оформленні у вигляді міжнародного заповіту.

Варто зазначити, що Вашингтонська конвенція надає заповідачу максимально можливі гарантії щодо його заповіту, не порушуючи при цьому національне законодавство держав-учасниць. Таким чином, обираючи таке формулювання, заповідач може бути впевненим, що його воля буде визнана дійсною в усіх країнах, які є сторонами Конвенції.

Гаазька конвенція від 2 жовтня 1973 року про міжнародне управління майном померлих складається з 46 статей. Стаття 1 передбачає видачу міжнародного сертифіката, який визначає осіб, що мають право управляти рухомим майном померлого, та їхні повноваження. За статтею 2, такий сертифікат оформлюється компетентними органами держави постійного проживання померлого. Можливе застосування законодавства країни громадянства померлого, але лише за умови спільної заяви обох держав (стаття 3).

Конвенція передбачає дві ситуації, коли компетентний орган може застосувати принцип «*lex patriae*» та призначити управителя майном згідно з національним правом країни громадянства спадкодавця:

- коли обидві держави (постійного проживання та громадянства померлого) зробили відповідне застереження;
- коли лише країна громадянства спадкодавця застерегла право застосовувати своє національне законодавство, і спадкодавець проживав у країні

видачі сертифіката менше п'яти років до смерті. До цієї конвенції Україна не приєдналась.

Гаазька конвенція від 1 липня 1985 року про право, що застосовується до трастового майна та його визнання, у статті 6 радить особам, які передають спадщину, обрати застосовуване право та обґрунтувати свій вибір у спеціальному документі. За відсутності такого вибору застосовується правова система, з якою спадкування трастового майна має найтісніший зв'язок. Для визначення таких правовідносин Конвенція пропонує керуватися правом країни, де діють довірчі власники успадкованого майна, або правом країни розташування трасту, фонду чи іншого адміністративного центру (ст. 7). До цієї конвенції Україна також не приєдналась.

Конвенція про право, що застосовується до спадкування нерухомого майна (підписана в Гаазі 1 серпня 1989 року), загалом подібна до Гаазької конвенції 1961 року, яка регулює колізійні норми щодо форми заповітів. Вона також дозволяє обирати право, яке найбільш тісно пов'язане з відповідними спадковими правовідносинами щодо нерухомості.

Водночас ця Конвенція має низку відмінностей. Зокрема, у ній наголошено, що викладені колізійні норми покликані визначити чинність спадкового договору — специфічного документа, який регулює момент виникнення, зміну та припинення прав спадкоємців.

У межах Співдружності Незалежних Держав одним із ключових міжнародних договорів, що регулюють спадкові правовідносини, є Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року. Україна є стороною цієї Конвенції, що дозволяє вирішувати питання міжнародного приватного права на регіональному рівні та створює спільну правову основу для держав-учасниць СНД.

Конвенція містить низку статей, присвячених спадковим питанням. Зокрема, відповідно до статті 44, громадяни однієї з договірних держав мають

право спадкувати майно чи права на території іншої договірної держави як за законом, так і за заповітом, на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави. Це положення гарантує рівність у спадкових правах, незалежно від громадянства, місця проживання спадкоємця чи місцезнаходження спадкового майна, а також виключає необхідність дотримання принципу взаємності. Окрім регулювання колізійних норм у сфері спадкування, Конвенція 1993 року також визначає правила юрисдикції судів у спадкових справах, що сприяє чіткому правовому врегулюванню спадкових відносин між державами-учасницями.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми спадкування у міжнародному приватному праві було з'ясовано, що ця сфера є складним і динамічним напрямом правового регулювання, який поєднує норми національного законодавства з міжнародними правовими стандартами. Спадкові відносини з іноземним елементом потребують особливого правового підходу через наявність різних систем спадкового права, відмінностей у правовому статусі осіб, а також через транснаціональний характер майна та інтересів сторін.

Правове регулювання спадкування в міжнародному приватному праві ґрунтується на низці джерел — національних законодавствах, міжнародних договорах та конвенціях, а також правових принципах, які забезпечують узгодженість і передбачуваність правозастосування. Ключовими є принципи автономії волі, універсальності або територіальності правового режиму спадкування, а також захисту прав спадкоємців.

Особливу роль відіграє колізійне регулювання, що дає змогу визначати, право якої держави слід застосовувати до конкретної спадкової справи. Важливо враховувати і характер об'єкта спадкування, зокрема, щодо нерухомості, що традиційно підлягає праву країни її розташування.

На практиці вирішення спадкових питань з іноземним елементом нерідко пов'язане з юридичною складністю, зокрема щодо визнання і виконання заповітів, процедур оформлення спадкових прав, а також реалізації положень міжнародних договорів. Наявність таких договорів, як Гаазька конвенція про колізійне право у сфері спадкування, сприяє уніфікації підходів та полегшенню транскордонного врегулювання спорів.

Таким чином, ефективне вирішення спадкових питань у міжнародному приватному праві вимагає глибокого знання колізійних норм, відповідного процесуального механізму та врахування практики застосування міжнародно-правових актів. Система спадкування з іноземним елементом повинна

базуватися на принципах правової визначеності, справедливості та захисту прав учасників правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк О.І., Єфрімов О.М. Сучасне спадкове право України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 328 с.
2. Буряк Я. Я. Колізійні питання спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 206-209.
3. Васильченко В. В. Спадкове право: навч. посіб. Київ: Алерта, 2022. 384 с.
4. Вітвіцька Л., Олійник Я. Особливості спадкування в міжнародному приватному праві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2024. № 4. С. 21–27.
5. Горбатенко О. В. Правове регулювання спадкових відносин з іноземним елементом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2022. 240 с.
6. Гринько С. Д. Принципи спадкового права в системі принципів цивільного права України. *Університетські наукові записки*. 2022. № 1. С. 115-126.
7. Задорожний О. В. Особливості правового регулювання міжнародних спадкових відносин: порівняльно-правовий аналіз. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 94-98.
8. Івановська А. М. Колізійні питання спадкування в міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2022. 20 с.
9. Кармаза О. О. Міжнародні договори як засіб регулювання спадкових відносин з іноземним елементом. 2022. Вип. 12. С. 45-49.
10. Мироненко І. В. Міжнародно-правове регулювання спадкових відносин: сучасні тенденції. *Право України*. 2023. № 4. С. 156-163.
11. Михайлів М. О. Правове регулювання відносин спадкування в міжнародному приватному праві: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 520 с.

12. Михайлова І. С. Принципи правового регулювання спадкових відносин в міжнародному приватному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2023. 225 с.

13. Обривкіна О. М., Довга М. О. Особливості порядку спадкування за законом: порівняльний аналіз законодавства України та іноземних держав: *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 4. С. 17–25.

14. Поклонська О. Особливості правового регулювання інституту спадкування за заповітом. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: Дніпро: ДДУВС, 2022. С. 400-401.

15. Розгон О. В. Особливості спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2022. № 56. С. 140-145.

16. Розгон О. В. Спадкування за законом: колізійні питання в міжнародному приватному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2022. Вип. 70. С. 140-145.

17. Фединяк Г. С. Принципи спадкування в міжнародному приватному праві: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Львівського університету. Юридична*. 2022. Вип. 74. С. 106-113.

18. Федчишин Д. В. Проблеми спадкування нерухомого майна у міжнародному приватному праві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 147-152.

19. Фурса Є. Є. Процедура оформлення спадкових прав у справах з іноземним елементом: проблеми теорії та практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2023. № 2. С. 112-118.